



AUŠRINĖ KULVIETYTĖ-CEMNOLONSKĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

METALO IR GINTARO DERMĖ RŪTOS NIČAJIENĖS KŪRYBOJE

Coherence of Metal and Amber
in the Creation of Rūta Ničačajienė

SUMMARY

In the article, the author analyses the works of the metal artist, Rūta Ničačajienė. The focus is her sculptural plastics and collector coins. Also, discussed here are the representational artworks which Lithuanian President V. Adamkus presented to Queen Beatrix of the Netherlands, the US President G. W. Bush, the President of Ukraine V. A. Yushchenko, and the Swiss ambassador to nuncio P. S. Zurbriggen. Also explained in the article are the principles of the Ničačajienė's creations and her desire to preserve the natural beauty of amber, enveloping it in metal plastic with unique stylistic features that creates a wide field of meanings. In summary, the article defines the originality of her creations as it is marked by associative artistic expressions related to the aspects of symbolic, historical and national peculiarities. The representative nature of her works and the emotionally significant aesthetic form are emphasized as well.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama metalo menininkės Rūtos Ničačajienės kūryba. Daugiausia dėmesio skiriama jos skulptūrinei plastikai ir kolekcinėms monetoms. Aptariami jos sukurti reprezentaciniai dirbiniai, kuriuos Lietuvos prezidentas V. Adamkus įteikė Nyderlandų karalienei Beatričei, JAV prezidentui G. W. Bushui ir Ukrainos prezidentui V. A. Juščenkai, o Šveicarijos ambasadorė – nuncijui P. S. Zurbriggenui. Straipsnyje aiškinami menininkės kūrybos principai, jos siekis išsaugoti natūralų gintaro grožį apgaubiant jį metalo plastika, kuri pasižymi išskirtine stilistika, kuriančia platų prasmų lauką. Išvadose apibrėžiama jos kūrybai būdinga asociatyvi meninė raiška, sietina su simboliškumo, istoriškumo, nacionalinio savitumo aspektais.

RAKTAŽODŽIAI: R. Ničačajienė, metalo plastika, gintaras, skulptūra, reprezentaciniai meno dirbiniai.

KEY WORDS: R. Ničačajienė, metal plastics, amber, sculpture, representational artworks.

IVADAS

Rūtą Ničajienę galima pristatyti kaip vidurinėsios kartos metalo plastikos menininkę, kuri jau yra subrandinusi savitą stilistiką, atpažįstamą iš naujų metalo ir gintaro dermės ieškojimų. Kūrėja moko žiūrovą įsižiūrėti į natūralias medžiagas, matyti jų savitą grožį, kuris, pasitelkus minimalias apipavidalinimo detales, tampa dar akivaizdesnis, kuria švaros estetiką. Kitais atvejais jos suformuota sudėtinga metalo plastika, gyvuojanti drauge su gintaru ar akmeniu, vis dėlto jų neužgožia, o praturtina asociacijų, sukuria naują turinį ir prasmes. Tai nėra visiškai nauja tendencija Lietuvos meno istorijoje. Negalime pamiršti Felikso Daukanto ir jo kartos menininkų vaidmens, tačiau R. Ničajienės nauja stilistika pasiūlo šiuolaikiškai patrauklų vaizdą.

Kūrėja savo mokytoju ir įkvėpėju laiko Romualdą Inčirauską, kuris jai dėstė studijuojant Telšiuose. Kaip teigia Ničajienė, jis sakydavęs, kad „iš metalo galima padaryti viską“¹. Ši išlaisvinanti mintis jos kūrybai suteikė drąsos eksperimentuoti ir ieškoti naujų metalo plastikos galimybių.

Menininkė yra sukūrusi ne vieną dešimtį kamerinių skulptūrų, juvelyrinių dirbinių, monetų, medalių, kuriuos galima pamatyti tiek vietinėse, tiek tarptautinėse parodose. Daugiausia Ničajienė eksponuoja juvelyrikos dirbinius. Ji yra nuolatinė Vilniaus dailės akademijos autorinės juvelyrikos galerijos „ARgentum“ organizuojamų parodų ir kasmetinių tarptautinių Baltijos juvelyrikos parodų „Amber Trip“ dalyvė². Jos kūry-

biniai eksperimentai su gintaru ir sidabru tarptautiniuose „Amber Trip“ konkursuose buvo pastebėti ir nominuoti už temos dekonstrukciją³, filosofinį metalą⁴, drąsius menininkės sprendimus. Reikšmingu jos kūrybos įvertinimu galime laikyti ir tai, kad jai atiteko svarbūs valstybiniai užsakymai sukurti mažosios plastikos dirbinius, reprezentuojančius šalį, jos kultūrą ir meną. Tai nemaža atsakomybė, nes kūriniai turi pateisinti ne tik užsakovų lūkesčius, bet ir atstovauti geriausiems šios srities Lietuvos menininkų laimėjimams. Reprezentaciniai Ničajienės kūriniai atveria naują, dar netyrinėtą Lietuvos meno puslapį. O juk šitie kūriniai, patekę į pasaulio prezidentų, karalių kolekcijas, tampa svarbia Lietuvos meno reprezentacijos bei jo sklaidos dalimi. Todėl jie yra verti išskirtinio dėmesio ir išsamių tyrimų. Šiuo straipsniu siekiama duoti pradžią tokio pobūdžio tyrimams, taip pat norima išsamiai pristatyti įvairialypę Ničajienės kūrybą, apibrėžti jos stilistines ypatybes bei kuriamų prasmių lauką. Šiam tikslui pasiekti naudojamas formalusis, aprašomasis analitinis, lyginamasis bei stilistinės analizės metodai. Tikimasi, kad ši publikacija bus vertinga Lietuvos taikomosios dailės tyrimų lauke, nes iki šiol tik epizodiškai buvo analizuoti pavieniai Ničajienės kūrybos pavyzdžiai⁵. Publikuotos informacijos trūkumas buvo užpildytas bendraujant su pačia menininke, panaudojant jos pateiktą vaizdinę, biografinę medžiagą, taip pat jos komentarus apie kūrybą.

KAMERINĖ SKULPTŪRA

Produktyviausias Ničajienės kamerinių skulptūrų kūrimo tarpsnis sietinas su pirmuoju šio amžiaus dešimtmečiu⁶. Naudodama pamėgtas medžiagas – gintarą, akmenį, sidabrą, bronzą, žalvarį, – menininkė plėtojo angelo, moters, laivo, tilto, sosto, zoomorfinių motyvų, taip pat abstrahuotas būsenas išreiškiančias temas. Anot Ničajienės, jos kūrinių koncepcija – gintaro neliesti, nepjaustyti, negrežti, neblizginti, o apkabinti jį metalu⁷. Šis apkabinimas apima visą kūrybinį procesą. Ieškoma naujos plastikos, formos ir skirtingų medžiagų dermės. Iš kitų su šiomis medžagomis dirbančių menininkų, tokių kaip Laima Kėrienė, Šarūnė Vaitkutė, Žilvinas Bautėnas, Jona Noreikaitė, Ničajienės darbai išsiskiria savita metalo modeliuote. Kartais tai ažūriški lengvi, tarytum nunerti raštai, suteikiantys jos dirbiniams elegancijos, žaismės ir moteriškumo atspalvį („Angelas su keltiškais sparnais“, „Angelas muzikantas“, „Čiuožėja“)⁸. Kituose kūriniuose išlaikoma metalo medžiagos specifika, jo tvirtumas, o stiliaus unikalumą kuria tarsi išrėžtų juostų, plokštelių ir pynių deriniai, praturtinti tekstinių fragmentų. Ničajienė teigia, kad dirbdama „Metalu formoje“ ieškojusi originalios autentiškos faktūros. Pradžioje buvo raidės, po to – metalų pavadinimai: žalvaris, varis, auksas, sidabras, geležis, rūdys. Šiais žodžiais ją „susargdino“ Telšių taikomosios dailės technikumui kompozicijos dėstytojas prof. R. Inčirauskas. Juos kūrėja atradusi ir savo krikšto tėvo Petro Panavo poezijoje. Jo poezijos įspaudai „sušildė“ metalą⁹. Tokiais kom-

poziciniais ypatumais pasižymi Ničajienės kūriniai: „Skorpionas / Gausybės ragas“, „Geležinio vilko sapnas“, „Laivas“, „Mano mylimiausias“, „Fantazija“¹⁰, „Sostas“, „Paleoutas“ bei kt.¹¹

Menininkės kompozicijose dominuoja vizualiai atpažįstamų objektų interpretacijos, nedažnai nusprūstama į visiškos abstrakcijos plotmę. Tačiau būtent tokio pobūdžio yra jai pačiai mieliausias kūrinys, pavadintas „Mano mylimiausias“. Šioje kompozicijoje faktūriška ir išgaubta metalo forma prisišlieja prie gintaro ir savo raiška prasibrauna į žiūrovo asociatyvių pojūčių ir būsenų lauką. Tai abstrakčios formos kalba, skatinanti įvairius apibūdinimus mūsų sąmonėje, tokius kaip priešingybių trauka, visiškas poilsis ir atsipalaidavimas, tiesioginis ryšys, artumas ir pan. Menininkė, pasitelkdama šį modernistų įvaldytą raiškos būdą, pateikia savitą ir įtaigią interpretaciją.

Įsižiūrėjimas į natūralaus gintaro formą yra jos kūrybinio proceso pradžia. Kaip nėra vienodų gintaro gabalų, taip nėra ir pasikartojančių metalo plastikos sprendimų. Gintaras tarsi metalo inkluzas virsta angelo kūnu, pasoste, laivo turiniu, užuomina apie skorpiono kūną, žaislinio arkliuko ar fantastinio priešistorinio gyvūno masyviu torsu. Tokie kūrinių motyvai, siejami su nesunkiai identifikuojamais objektais, dažnai kuria nuorodas į praeities laiką, sakralią erdvę, žmonijos atminties ir kultūrinių ženklų pasaulį, kuris susipina su simbolių pasauliu. Taip dailininkės kūrinių turinys suauga su gintaru ir metalo faktūros kuriamomis prasmėmis per poetinį žodį,

susiraizgiusias, susipynusias linijas, virsiančias dekoratyviu ažūriniu raštu. Tokia daugialype simboline kalba pasižymi menininkės kompozicijos „Vaikystė“, „Prisiminimai“, „Troškimas“, „Sostas“, „Skrajojantis olandas“ ir kt.

Menininkės juvelyrika išlaiko tas pačias stilistines ypatybes kaip ir dekoratyvinė skulptūra. Metalas apgaubia gintarą išryškindamas jo savitumą ir for-

muodamas estetinį pasigėrėjimą. Estetinis momentas yra labai svarbus visoje Ničajienės kūryboje. Kartais, panaudodama net minimalistines priemones, ji sugeba išgauti stiprų estetiškumo pojūtį, kuris dažnam žiūrovui, pavargusiam nuo postmodernistinių eksperimentų, teikia didelį malonumą. Tai viena unikalų menininkės kūrybos ypatybių, lemiančių jos vertę ir išskirtinumą.

REPREZENTACINIAI DIRBINIAI

Ničajienės kūrybos savastimi tapusi metalą ir gintarą apjungianti vizuali kalba siejasi su reprezentaciniu nacionalinį savitumą išreiškiančiu menu. Gintaras nuo seno turėjo šį statusą, o jo interpretacijos nuolat sulaukdavo dėmesio. Šimtmečius menanti gintaro dirbinių istorija plėtojosi nuo nesudėtingų šio mineralo derinių su stiklo, emalio karoliukais, žalvario įvijomis iki įmantrių ažūrinių ar mozaikinių dirbinių, vis įvairiau derinamų su skirtingais metalais, ypač sidabru. Unikalus meno kūrinys su lietuviškuoju auksu jau nuo XX a. vidurio tapo itin vertinamu reprezentaciniame lygmenyje. Ši tradicija neišnykusi ir mūsų laikais. Tarpvalstybinių vizitų metu aukščiausi valdžios atstovai greta įprastinių valstybinių apdovanojimų kartais, norėdami sveičiui parodyti išskirtinį dėmesį, pasitelkia mūsų menininkų kūrinius. Tokių reprezentacinių dirbinių yra sukūrusi metalo plastikos menininkė Ničajienė¹². Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus jų yra įteikęs Nyderlandų karalienei Beatričei, JAV prezidentui George'ui W. Bushui ir Ukrainos prezidentui Viktorui A. Juš-

čenkai, o Šveicarijos ambasadorė – nuncijui Peteriui Stephanui Zurbriggeniui.

Šie kūriniai vienas po kito radosi 2008–2009 m. Pirmasis, pavadintas „Geležinio vilko sapnas“, buvo skirtas Ukrainos prezidentui V. A. Juščenkai. Ant granitinio pagrindo laiptelis po laiptelio išskyla ažūriškas laivo korpusas, metalo pynėmis apgaubiantis gintaro grynuolį, o pirmagalyje išaugantis į vilko siluetą. Nors kūrinio pavadinimas kuria simbolinę nuorodą, vis dėlto analizuodami jį galime išskirti tik vilko galvos motyvą kaip vienintelę konkretesnę detalę, primenančią garsiąją legendą. Menininkės mintis, sukoncentruota į plastinio sprendimo paieškas, tik vėliau įgavo šį pavadinimą¹³. Siekis patraukti žiūrovo žvilgsnį ir nukelti jį į būtąjį laiką sukuriamas naudojant abstrahuotą ir asociatyvią kalbą. Šią įtaigą kuria laivo siluetas su aukštu burės stiebu, tinklo pynės menantis ažūras, peraugantis į lengvumo suteikiančias kiaurymes, ir laiko nugaludinti įvairių ženklų pėdsakai.

Kiek kitokios plastikos, pasižymintios didesniu lengvumu ir juvelyrišku minimalizmu, kūrinys „Tiltai“ buvo skir-

tas Nyderlandų karalienei Beatričei. Kompozicijai parinkti du neapdirbti ypatingo grožio gintaro gabalai, kuriuos tarsi kalnus juosia plonomis sidabro gijomis išsiraizgę tiltai. Estetinių pasigėrėjimą žadinantis dirbiny nuteikia filosofiskai. Kaip pati kūrinio autorė sakė, ji galima traktuoti įvairiai¹⁴. Tiltai, jungiantys žmones, jų mintis, darbus, veiklą, kurių neriboją laikas ar kitos aplinkybės. Kurdama menininė galvojo apie draugystę, ryšį tarp žmonių, apie tai, kas gali vienyti ir sieti pačius skirtingiausių žmonių¹⁵. Abstrahuota menine kalba ji sukūrė vizualiai patrauklų kūrinį, kuriam neliko abejinga monarchė, išreiškusi asmeninę padėką kūrėjai¹⁶.

Simbolinė tokio žanro kūrinių potekstė naudojama ir dar viename Ničajienės mažosios plastikos dirbinyje „Laivas“, kurį Lietuvos prezidentas V. Adamkus, 2008 m. rugsėjį viešėdamas JAV, padovanojo kadenciją bebaigiančiam prezidentui G. W. Bushui. Kūrinio idėja ir meninė raiška labai artima „Geležinio vilko sapnui“, tik čia pasitelkta dar turtingesnė metalo faktūra. Menininkė, įveikdama metalo medžiagos sunkumą, vienalytiškumą, tarsi išlipdo laivą iš medžio lapų, šakelių, pynių efemeriško vaizdo, ant kurio įspausti jos širdžiai mieli dėdės poezijos žodžių fragmentai „sušildo“ šią medžiagą. Kūriniui panaudotose P. Panavo eilėse iš „Žalvario amžiaus“ kalbama apie gelminį lietuvių būties tapatumą, suaugantį su kosmogoniniu pasauliu, gamta, žmogumi, atsiartojantį vario ir žalvario sąskambiuose. Šios užkoduotos žodžių prasmės įsilieja į kūrinio visumą paversdamos jį ne tik vizualiai patrauklų, bet ir temiskai įdomų. Kažin ar kūrinio savininkas kada

nors išvelgs jo turinio potekstes, bet vertindami menininkės indėlį, turime pripažinti jos talentą kūrybiškai turtinga forma užčiuopti lietuviškumo savastį.

Dar kartą prie simbolinės tilto temos Ničajienė sugrįžo 2009 m., kai Šveicarijos ambasados atstovai paprašė sukurti darbą, skirtą apaštališkąją misiją Lietuvoje baigiančiam nuncijui P. S. Zurbriggeniui. Kaip viename interviu yra sakęs pats nuncijus, jo pavardė Zurbriggen vokiškai reiškia „tiltas“ ir jo misija yra palaikyti ryšį, santykius, tiltą tarp Šventojo Tėvo ir šalies, kurioje jis reziduoja¹⁷. Tad neatsitiktinai pasirinkta tilto tema sulaukė dar vienos meninės interpretacijos. Kompozicijai panaudotas iš Šveicarijos, kur gimė P. S. Zurbriggenas, atgabentas akmuo, taip pat lietuviškasis gintaras ir sidabras. Šių trijų gana skirtingų medžiagų junginys Ničajienės kūrinyje virto dar vienu estetiškai paveikiu reginiu. Vaidrodinio lygumo sidabro plokštelės pagrindas padėjo atskleisti neapdirbto akmens ir gintaro natūralų grožį, o minimalistiniai sidabro elementai ne tik susiejo kompoziciją, bet ir sukūrė žaismingumo įspūdį. Asociatyvų lauką kuria tokios reikšminės detalės kaip ganytojas, avelės ir kolonos, užsibaigiančios vynuogių kekėmis. Krikščioniškajame pasaulyje tai gerai atpažįstami simboliai, kuriuos menininkė kiek abstrahuodama pateikė naujame kontekste.

Kiek kitokio pobūdžio, bet išlaikantis reprezentatyvumą, yra Ničajienės 2004 m. sukurtas auksinis scenos kryžius, kuriuo kiekvienais metais pagerbiami iškiliausi teatro atstovai¹⁸. Šis, aukščiausią Lietuvos teatro apdovanojimą simbolizuojantis kryžius, yra sukom-

ponuotas iš balto gėlės žiedo vainiklapių, kurių centre raudoname fone – stilizuotas raitelis. Menininkė pasitelkė tarpukario analogiško ženklų prototipą, tik atsisakė trijų raidžių VTD, kurios reiškę Valstybės dramos teatrą¹⁹. Anot Eduardo

Remeco, tarpukariu naudoto ženklų autorius buvo Lukošius, tad autorystė priklauso jiems abiem²⁰. Senojo ženklų naujas apipavidalinimas ir jo įteikimo iškilnės tapo tradicijos tęsiniu ir susiejo šiuos du nepriklausomybės laikotarpius.

KOLEKCIŅS (PROGINĖS) MONETOS

Kolekcinų (proginų) monetų kūrimas reikalingas specifinių žinių ir gebėjimų. Tai ne tik patirtis metalo plastikos srityje, bet ir sugebėjimas taupia bei vizualiai įtaigia kalba nedideliame monetos plote perteikti informaciją, paprastai sietiną su nacionalinių vertybių įamžinimu. Svarbu ir naujų technologijų išmanymas, suteikiantis monetai išskirtinumo bei papildomą vertę rinkoje. Tai gali būti paslėpto vaizdo, matomo tik tam tikru kampu panaudojimas, naujų metalų panaudojimas arba dviejų metalų junginys, specialių spalvų emalių ir hologramų taikymas, nemetalinių objektų, tokių kaip gintaras, mineralai, briliantai inkrustavimas²¹.

Kolekcinės monetos nuo apyvartinių skiriasi ne tik nominalais, naudojama medžiaga, kaldinimo kokybe, bet ir išskirtiniu dėmesiu jų dizainui, meniniams sprendimams. Paprastai tokioms monetoms sukurti Lietuvos bankas skelbia temą ir konkursą. Pateiktus projektus vertina istorikų, menininkų, heraldikos žinovų, bankininkų ir monetų kalybos specialistų komisija, galinti įvairiais aspektais pažvelgti į menininkų sumanymus. Monetoms siūlomų temų laukas jau yra nusistovėjęs, tai – atmintinų įvykių, iškilų asmenybių, istorijos, gamtos, architektūros ir kultūros paveldo objek-

tų įamžinimas – pasauliui skleidžiamą žinia apie mūsų šalies savitumą.

Ničajienė į kolekcinų monetų dizaino sritį įsiliejo 2000 m., kai pateikė konkursui savo pirmąjį projektą, skirtą J. Basanavičiaus gimimo 150 metų sukakčiai paminėti²². Debiutas buvo sėkmingas, laimėta pirma vieta, o 50 litų nominalo sidabrinė moneta išleista 2001 m.²³ Monetos averse, kaip įprasta, vaizduojamas Vytis, tačiau jo apačioje įkomponuoti XIX a. pab.–XX a. pr. spaudos ir dokumentų fragmentai, glaudžiai susiję su Basanavičiaus veikla, sujungia abi monetos puses į bendrą teminį lauką. Toks sprendimas iš dalies lėmė projekto sėkmę, nes, anot Juozo Galkaus, patraukė komisijos dėmesį dėl įdomaus ryšio tarp averso ir reverso bei originalaus tautos patriarcho portreto įkomponavimo monetos apskritime²⁴. Reverso kompozicinę erdvę sudaro dešinę pusę visiškai užpildantis kiek fragmentiškas J. Basanavičiaus atvaizdas, o kairioji skirta jo gyvenimo datoms ir parašo faksimilei įmažinti. Monetos briauną juosia garsiąją Basanavičiaus sentenciją primenantys žodžiai: „kad Aušrai auštant prašvistų ir Lietuvos dvasia“. Dirbinio meninį sprendimą praturtina juvelyriškai minkšta portreto modeliuotė, švelnus šviesos ir šešėlio žaismas, kuriantis trimatiškumo įspūdį.

Po dešimtmetį trukusios pauzės į šią kūrybos sritį Ničajienė sugrįžo 2011 m., kai vėl laimėjo pirmą vietą Dionizo Poškos Baublių 200 metų jubiliejui skirtame konkurse. Projektas įgyvendintas drauge su Monetų kalyklos skulptoriumi Giedriumi Paulauskiu. Kolecinė sidabrinė 50 litų nominalo moneta pasirodė 2012 m., kurie buvo paskelbti muziejų metais ir simboliškai susieti su pirmuoju Lietuvos muziejumi – Baubliais. Šįkart abi monetos puses susiejo tekstinės ištraukos iš D. Poškos kūrinio „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, aversu derintos su Vyčiu, o reverse – su stilizuotu Baublių siluetu. Meniniu požiūriu dar sėkmingesnis buvo Ničajienės sukurtas kolekcinės monetos projektas iš serijos „Lietuvos kultūra“, skirtas dailei. Menininkės sumanymas pagrįstas svarbiausio dailininko kūrybos atributo – paletės – pasirinkimu, o ji dera su apskrita monetos forma. Kaip monetos lankstinuke rašo menotyrininkė Ramutė Rachlevičiūtė: „Paletė yra ne tik tapytojo kūrybinio darbo įrankis, bet ir apskritai populiarius visos vaizduojamosios dailės simbolis.“²⁵ Netikėtai lakoniškas monetos reversas – švari matinė, dailininko teptuko nepaliesta paletė su kiauryme pirštui – originaliai dera su aversu, kuriame jau matome nuo dažų sluoksnio reljefišką paletę ir iš maišomų dažų tirštu pastoziniu potėpiu tarsi dailininko teptuku išvedžiotą Vyties atvaizdą su įrašu: „Lietuva 2012“. Šią simbolišką ir įtaigią kompoziciją papildė 10 litų nominalo užrašas, kur „0“ virsta paletės kiauryme. Gera idėja ir originalus kompozicinis sprendimas suteikė šiai monetai išskirtinumo, kuris buvo įvertintas ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniu mas-

tu. 2013 m. vykusiam 7-ajame tarptautiniame proginių monetų konkurse „Coin Constellation-2013“ (Maskva) moneta buvo nominuota „Originalios technologijos“ konkurse ir pelnė antrąją vietą.

2014 m. dailininkė tęsė „Lietuvos kultūros“ seriją. Ji pasiūlė dar vieną novatorišką idėją kino temai įamžinti. Šįkart pasirinkti universalūs kino kūrimo simboliai – kameros ir juostų ritiniai, stilizuota vizualia kalba suderinti su aversu esančiu kontūriniu Vyties pavidalu. Tai buvo paskutinė su mūsų nacionaline valiuta litu susijusi menininkės kompozicija.

Pirmoji Ničajienės sukurta kolekcinė euro moneta, skirta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-mečiui (iš serijos „Lietuvos nepriklausomybės kelias“), pasirodė 2015 m. Svarbi šaliai istorinė data susieta su didžiuoju patriotišku nacionaliniu proveržiu, kuris monetos reverse įgijo veržliai pirmyn judančio kūrėno įvaizdį, sudarytą iš tautai svarbių simbolių. Laivo burė – laisvę išreiškiantis sparnas, bangos ketera – mūsų trispalvė, galiausiai penklinė su Tautinės giesmės fragmentu. Monetos spalviniu akcentu tapo iš specialių emalių sukurta trispalvė. Toks spalvinis technologinis ir kompozicinis principas bus pritaikytas ir dar vienoje šios autorės sukurtoje monetoje, skirtoje Nepriklausomybės įtvirtinimo 25-mečiui ir pasirodys šiais metais. 2016 m. svarbūs sporto pasauliui dėl XXXI olimpinių žaidynių Rio de Žaneire. Šį įvykį pažymės naujausias Ničajienės projektas su plaukikės atvaizdu.

Tarp kolekcinų monetų autorių atrandame nemažai garsių Lietuvos skulptorių, grafikų, tapytojų, dizainerių pa-

vardžių, tokių kaip Petras Repšys, Gediminas Karalius, Vytautas Narutis, Antanas Žukauskas, Rimantas Eidėjus, Rolandas Rimkūnas, Agnė Dautartaitė-Krutulė, Liudas Parulskis, Vidmantas Valentas ir kt. Visų jų projektai savaip originalūs ir įdomūs, pateikiantys vis naujus sprendimus nedidelėje monetos erdvėje. Žvelgdami į gausią šių monetų kolekciją, kurioje per nepriklausomybės laikotarpį jau sukaupta daugiau nei 90 vienetų, galime matyti tiek tradicinių temos traktuotųjų, tiek drąsių ir novatoriškų

sprendimų. Tai aktuali dilema ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių kolekcinėse monetų kūrėjams. Numizmatai nuogaustauja, kad monetų kaldinimo naujovės nebūtinai duos teigiamą efektą, todėl dažniausiai ieškoma derinio tarp laiko patikrintų tradicinių sprendimų ir novatoriškesnių idėjų²⁶. Į šį probleminį lauką įsilieja ir Ničajienės projektai, kuriuose vis dėlto išryškėja drąsesnė naujumo ieškojimo tendencija, žaidimas su paviršiaus faktūriškumu išlaikant aiškiai „perskaitomą“ teminę mintį.

IŠVADOS

R. Ničajienės kūryboje yra gana ryški reprezentatyvumo tendencija, kurią pabrėžia dalis jos skulptūrinių dirbinių, proginės monetos ir auksinis scenos kryžius. Reprezentatyvumo žymes kuria kontekstai, kuriuose gyvuoja menininkės darbai. Tai tarpvalstybiniame lygmenyje svarbių asmenų, tokių kaip prezidentas, karalius, nuncijus, asmeninės kolekcijos, kuriose šie kūriniai primena santykį su Lietuva. Tai iškiliausiams Lietuvos teatro atstovams įteikiamas atminimo ženklas, primenantis jų nuopelną įvertinimą. Tai pasaulio monetų kolekcininkų rinkiniai, kuriuose įamžintos mūsų tautos asmenybės, mūsų istorija ir kultūra. Brandi ir savita menininkės kūryba pateisina jos kūrinių sklaidos lauką ir tampa svarbia Lietuvą reprezentuojančio meno dalimi.

Reprezentatyvumas glaudžiai susijęs su simboliškumo aspektais, užkoduotais kūrinių turinyje, kuriuos menininkė geba pateikti subtiliai ir šiuolaikiškai patrauklia menine forma. Simboliškumo nuorodas formuoja kai kurių kūrinių

temos, tokios kaip laivas, tiltai, angelas, sostas, kurios pateiktos turtinga ir įvairialype vizualia kalba susijungia su istorinės ir kultūrinės praeities aspektais. Todėl simboliškumas įgauna subtilų asociatyvių vaizdų lauką, iš kurio iškyla grakščių karavelių siluetai, keltiškų raštų vingrumas ar baltiškojo žalvario tvirtumas, sustiprinti poetinio žodžio fragmentais, įrėžtais metalo paviršiuje.

Menininkės kūryboje prisiliečiama ir prie lietuviško savitumo sampratos, kuri skirtingo pobūdžio darbuose įgauna naujas traktuotes. Monetose tai konkreti teminė nuoroda į įsimintiną šalies įvykį, reikšmingą asmenį ar kultūrinės vertybes, perteikta turtinga faktūra, įdomiais kompoziciniais sprendimais, kartais konceptualizuotos idėjos pagrindu. Skulptūrinėje plastikoje ši savitumą išreiškia menininkės sukurta stilistika, jos kūrinių faktūra, kurioje lietuviškas poetinis žodis, išpaustas metalo plokštelėse, juostose, medžių lapuose su laiko patrintom žymėm apgaubia gintarą.

Kartais atrodo, kad tokia faktūra – tai laiko inkluzai metale, kurie su tūkstantmetę istoriją menančiais inkluzais gintare kuria dar vieną netikėtą stilistinę sąsają. Greta poetinio jautrumo Ničajienės kūriniai turi ir didelės jėgos, kurią sustiprina vietomis grubokas, nenudailintas metalo paviršius, išlaikantis medžiagos savitumą.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Rimantas Dichavičius, *Laisvės paženklinti: dailininkai atkurtai Lietuvos valstybei*. T. 1. Vilnius: [R. Dichavičius], 2012, p. 211.
- ² Menininkė dalyvavo „ARgenTum“ organizuotose parodose: „Baltai“ (2010 12 07–2011 01 07), „Pėdsakai“ (2011 12 07–2012 01 07), „Žaidimas“ (2014 04 01–2014 04 30). Eksponuoti žiedai, lankinės sagės interpretacijos. Didžiausiai Baltijos šalyse kasmetinei specializuotai juvelyrikos parodai „Amber Trip“ 2011, 2014, 2015, 2016 m. ji pateikė ne tik juvelyrinių dirbinių, bet ir kamerinių skulptūrų. Dar R. Ničajienė yra dalyvavusi 2010 m. „Šv. Jono gatvės“ galerijos Vilniaus skulptorių darbų parodoje (eksponuotas „Angelas“), 2011 m. „Gintaro“ galerijos organizuotoje parodoje „Gintaro slėpiniai“ su kūriniu „Namai“; 2013 m. 9-ojoje Baltijos medalių trienalėje – su kūriniiais „Laisvė“, „Daina“, „Skraidyklė“. Informacija parengta remiantis R. Ničajienės pateiktais duomenimis.
- ³ 2014 m. tarptautinės juvelyrikos parodos „Amber trip“ atviro kūrybinio konkurso „5D“ diplomomas R. Ničajienei „už temos dekonstrukciją“.
- ⁴ 2015 m. tarptautinės juvelyrikos parodos „Amber trip“ atviro konkurso „Priešingybių dialogas“. R. Ničajienei paskirta nominacija papuošalų kategorijoje „Už filosofinį skirtingų medžiagų sprendimą“.
- ⁵ R. Ničajienės kūryba trumpai pristatyta šiuose leidiniuose: Dichavičiaus, p. 201–217; Arūnas Dulkyš, Juozas Galkus ir Stanislovas Sajauskas, *Lietuvos monetos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, p. 207–209.
- ⁶ Tai R. Ničajienės kūrybinio dendradarbiavimo etapas TŪB „Gurtana“ Kaune (2003–2004) ir UAB „Metal forma“ Vilniuje (2005–2009), ku-

visi šie komponentai formuoja jos kūrybos savitumą bei stiliaus išskirtinumą, prie kurių šliejasi stiprus estetiškumo poveikis. Neapdirbto gintaro ar akmens dermė su veidrodinio blizgumo sidabro paviršiais išryškina medžiagų natūralų grožį, o minimalistiniai abstrahuoti kompoziciniai junginiai leidžia pajauti meninės kalbos bei estetiškumo įtaigą.

- riose buvo įgyvendinta daug menininkės sumanymų.
- ⁷ Iš straipsnio autorės pokalbio su R. Ničajiene 2016 03 30.
- ⁸ Šiuos kūrinius R. Ničajienė sukūrė dirbdama UAB „Metal forma“. Kūrinių „Angelas muzikantas“, „Čiuožėja“ bendraautorė yra Joana Noreikaitė. Joana sukūrė skulptūrų veidus, Rūta – ažūrinį dekorą.
- ⁹ Iš straipsnio autorės pokalbio su R. Ničajiene 2016 03 30.
- ¹⁰ Kūrinio „Fantazija“ (sidabras, granitas, auksas h – 350 mm) autorystę R. Ničajienė dalijasi su J. Noreikaite. J. Noreikaitės sukurtas veidas, ažūrinė galvos apdangalo modeliuotė – R. Ničajienės. Sukurta UAB „Metal forma“.
- ¹¹ Menininkė dėkinga UAB „Metal forma“ direktoriui Antanui Vaičekauskui, kuris, patikėjęs jos sumanymu, suteikė ypatingas galimybes ir sąlygas jam įgyvendinti.
- ¹² Metaloplastikos dirbinių kūrimą sudaro keletas etapų. Menininkas subrandina idėją, iš vaško sukuria būsimo metalo liejinio modelį, kurį įgyvendina metalo liejimo meistrai dirbtuvėse. R. Ničajienė yra minėtų reprezentacinių dovanų autorė, kurios idėjos buvo įgyvendintos UAB „Metal forma“.
- ¹³ R. Ničajienės teigimu, kūriniui pavadinimas buvo sugalvotas UAB „Metal forma“ darbuotojų ir pritaikytas dovanai. Iš straipsnio autorės pokalbio su R. Ničajiene 2016 03 30.
- ¹⁴ Dichavičius, p. 213.
- ¹⁵ Ten pat, 213.
- ¹⁶ Apie trijų dienų Nyderlandų karalienės Beatričės vizitą Lietuvoje buvo rašoma daugelyje Lie-

- tuvos dienraščių, kuriuose minima, kad oficialiame Lietuvos Prezidento ir jo žmonos susitikime su Nyderlandų monarche tarp daugybės kviestinių svečių buvo ir kūrinio „Tiltai“ autorė R. Ničajienė. Karalienė, parodydama dėmesį ir dėkingumą už dovaną, spaudė menininkei ranką ir trumpai šnektelėjo. Žr. *Kauno diena*, 2008 06 25; www.alfa.lt 2008 06 24.
- ¹⁷ A. Navickas ir D. Žemaitytė, J. E. arkivyskupas Peter Stephan Zubriggen, Apaštalinis nuncijus – tarsi tiltas tarp Šventojo Sosto ir Lietuvos. Interneto dienraštis Bernardinai.lt. 2007 05 25 <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-05-25-j-e-arkivyskupas-peter-stephan-zurbriggen-apastalinis-nuncijus-tarsi-tiltas-tarp-sventojo-sosto-ir-lietuvos-i/4542> > [žr. 2016 04 22].
- ¹⁸ 2004 m. Lietuvos kultūros ministerijos paskelbtame konkurse „Aukštinio scenos kryžiaus“ ženklui sukurti R. Ničajienės projektas laimėjo I vietą ir buvo įgyvendintas.
- ¹⁹ Eduardas Remecas, Valstybės teatro garbės ženklas: istorija ir apdovanotieji. *Menotyra*, 21 (2), 2014, p. 83.
- ²⁰ Ten pat, p. 88.
- ²¹ Plačiau apie kolekcinį monetų technologines ypatybes žr. Arūnas Dulkys, Lietuviškos monetos kelias. *Lietuvos monetos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, p. 11–39.
- ²² Kolekcinės monetos kūrimą sudaro keletas etapų. Pirmasis – dailininkas sukuria grafinį projektą, kurį patvirtina Lietuvos banko sudaryta komisija, tada lipdomas gipsinis modelis, kurį dažnai daro Lietuvos banko skulptorius, nusiimanantis apie monetos kaldinimo technologinius procesus. Todėl monetos autorystė priskiriama dviem kūrėjams, grafinio projekto ir skulptūrinio modelio autoriams. R. Ničajienė yra grafinių projektų autorė, jai priklauso monetos dizaino autorystė ir jos kompozicinis sprendimas.
- ²³ R. Ničajienės padaryti šios monetos (taip pat ir Dailei skirtos) eskizai perduoti Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriui.
- ²⁴ Juozas Galkus, Iškilios asmenybės. *Lietuvos monetos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, p. 207.
- ²⁵ Ramutė Rachlevičiūtė, *10 litų moneta, skirta dailei*. Lankstinukas. Vilnius: Lietuvos bankas, 2012.
- ²⁶ Arūnas Dulkys, p. 19.